

Kristina N. Dorđević*

Univerzitet Komenski u Bratislavi, Slovačka
Filozofski fakultet
Katedra za slovensku filologiju

RAZVOJ ETNOLINGVISTIKE U SLOVAČKOJ**

Pregledni naučni rad
UDC 811.162.4'27
398(437.6)

<https://doi.org/10.18485/kkonline.2020.11.11.4>

Govoreći o počecima etnolingvistike u Slovačkoj, može se zaključiti da pre nego što su sami slovački istraživači počeli da se bave ovom lingvističkom disciplinom, delovali su predstavnici ruske etnolingvističke škole, i to, najpre u okviru terenskih istraživanja u području karpatskog prostora, koje zahvata i Slovačku. Iako razvoju etnolingvistike u Slovačkoj prethodi nekoliko radova slovačkih autora: Zuzane Profantove, Dušana Ratice, Katarine Dudove i Oljge Orgonjove, nesumnjivo povezanih s ruskom ili poljskom etnolingvistikom, godina 2017. može se posmatrati kao polazna tačka razvoja slovačkog etnolingvističkog centra. Poslednjih godina razvija se saradnja između slovačkih, ruskih i bugarskih istraživača koja je rezultirala konferencijama i zbornicima o kojima će u radu biti više reči. Kao posebnu fazu u razvoju etnolingvističkih, uže etnofrazeoloških, istraživanja vidimo sistematski rad autora okupljenih oko projekata na čelu s Marijom Dobrikovom, na čije delovanje ćemo dodatno uputiti.

Cljučne reči: etnolingvistika, slovačka etnolingvistička istraživanja, slovačka (etno)frazeologija.

1. Uvod

Početak osamdesetih godina prošloga veka u slovačkim i češkim naučnim krugovima terminom *etnolingvistika*,¹ naznačen je, tada novi, pristup u proučavanju odnosa jezika, društva i kulture.³ U smislu postavki dvaju slavističkih etnolingvističkih

* Mgr. Kristina Djordjević, Katedra slovanských filológií, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Gondova 2, 811 02 Bratislava; kristina.dordevic@uniba.sk.

** Rad je nastao u okviru projekta VEGA 1/0304/18 *Percepcia nadprirodzena v jazykoch a kultúrach Slovanov s akcentom na západoslovanský a južnoslovanský areál*, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke, istraživanja i sporta Republike Slovačke.

¹ Shvatanje termina *etnolingvistika* Františka Vrhela, u monografiji *Základy etnolingvistiky* (1981), proizilazi iz posmatranja ove naučne discipline kao odnosa jezičkih i etničkih faktora u funkcionisanju i razvoju jezika. Postoje dva osnovna usmerenja: socijalno i kognitivno, prema čemu se etnolingvistika može shvatati kao zasebna grana semantike i sociolingvistike. Autor pojam *etnolingvistika* smatra sinonimnim pojmu *etnografija reči* u širem shvatanju sociolingvistike. Vrhel ukazuje na činjenicu da dela slovačkih ili čeških autora posvećenih etnolingvistici do osamdesetih godina prošlog veka nema. Ipak, izdvajaju nekoliko segmenata pojedinih radova delimično posvećenih ovoj oblasti, i to radove poljskog filozofa Adama Shafa (Adam Schaff), češkog indoeuropeiste Pavla Trosta (Pavel Trost), O. S. Ahmanove (O. S. Achmanová), M. M. Guhmanove (M. M. Guchmanová), Ladislava Tondle (Ladislav Tondla), češkog slaviste Karela Horaleka (Karel Horálek) i slovačkog okeaniste Viktora Krupe (Viktor Krupa) (Vrhel 1981: 8–14).

³ Označavajući nove interdisciplinarnе pristupe koji proučavaju odnos jezika, društva i kulture, aktuelne u drugoj polovini XX veka, termini: *etnolingvistika*, *sociolingvistika*, *antropološka lingvistika*, *lingvistička antropologija*, *kulturna lingvistika* nastali su kao protivteža formalizmu strukturne i generativne lingvistike (Илић, Ђурић Миловановић 2013: 74).

škola – ruske i poljske,² etnolingvistika na teritoriji Slovačke nije se intezivno razvijala. U odnosu na etnolingvističke centre u Rusiji, Poljskoj, Bugarskoj, Srbiji, Ukrajini i Belorusiji, ova naučna disciplina, i pored brojnih terenskih materijala, slovačke jezičke i folklorne građe, nema dugu tradiciju na teritoriji Slovačke (Žeňuchová 2017: 13, 2018: 175–176; up. Králik 2012: 90).³ Poredeći razvoj srpskog i slovačkog etnolingvističkog centra,⁴ takvu situaciju Ђорђевић (2018: 84) objašnjava time što prilikom formiranja etnolingvistike u Slovačkoj nije bilo jakog uticaja predstavnika ruskih ili poljskih etnolingvističkih škola.

U pokušaju sistematizacije dosadašnjih etnolingvističkih istraživanja u Slovačkoj, koliko nam je do sada poznato, napisano je svega nekoliko preglednih radova: Žeňuchová (2017: 11–18, 2018: 174–180) i Ђорђевић (2018: 79–86). Ova studija nastavlja se na rad *Етнолингвистичка истраживања у Србији и Словачкој* (Ђорђевић 2018: 79–86) s ciljem da proširi sliku o radu slovačkih istraživača na polju etnolingvistike, ukazujući na pojedine autore i njihove radove koji spadaju pod okrilje ove naučne discipline. Posebno ćemo obratiti pažnju na naučni rad profesorke Marije Dobrikove koji je poslednjih godina usmeren ka proučavanjima slovačke frazeologije iz etnolingvističkog ugla.

2. Istorijat slovačkih etnolingvističkih istraživanja

Prema Ireni Vanjkovoj, pojam *etnolingvistika*, kao lingvistički pristup koji istražuje odnos između jezika i kulture, može se shvatiti dvojako.⁵ S jedne strane, u centru istraživanja nalazi se jezik u socijalnom kontekstu, „jezik u kulturi“. U tom

² Osnovne postavke ruske etnolingvističke škole posmatramo prema studijama Bartmiński (1992: 7–13) i Толстой 1995, a postulate poljske etnolingvističke škole prema Толстая (1993: 47–59) i Бартмињски 2011.

³ Primećujemo da se ni u slovačkom visokoškolskom udžbeniku *Lexikológia slovenčiny. Učebné texty a cvičenia* (Orgoňová, Bohunická 2011: 6) ne pominju etnolingvistički radovi slovačkih istraživača. Autorke upućuju na istraživače ruske i poljske etnolingvističke škole, izdvajajući dodatno češki tim kognitivista s etnolingvističkom orijentacijom, na čelu s Irenom Vanjkovom (Irena Vaňková). Isp. bliže studiju Vaňková 2010.

⁴ Srpski etnolingvistički centar, koji postoji više od dve decenije, na početku je odlikovao snažan uticaj ruske etnolingvističke škole, zahvaljujući, pre svega, radu Nikite Tolstoja, koji je obrađivao srpsku građu u etnolingvističkim studijama pre nego što su sami srpski istraživači počeli da se bave ovom lingvističkom disciplinom. Devedesetih godina prošloga veka, prevodom odabranih dela Nikite Tolstoja i etnolingvističkog upitnika Ane Plotnjikove, osnivanjem etnolingvističkog časopisa *Кодови словенских култура* i objavljivanjem etnolingvistički orijentisanih radova pojedinih srpskih istraživača: Ljubinka Radenkovića, Biljane Sikimić, Mirjane Detelić, Aleksandra Lome, Marte Bjeletić, Jasne Vlajić-Popović, Dejana Ajdačića, Tanje Petrović, dolazi do prodora etnolingvistike u Srbiju. Poslednjih godina saradnju sa poljskom etnolingvističkom školom ostvarili su: Dejan Ajdačić, Rajna Dragičević, Ivana Lazić Konjik, Stana Ristić, Marija Stefanović i Marijana Bogdanović. Primetan je i uticaj anglosaksonske i severnoameričke teorije na grupu autora s Balkanološkog instituta SANU, okupljenih oko projekata na čelu s Biljanom Sikimić. Detaljnije ispitati studije: Ilić (2002, 211–234), Sikimić (2005, 235–245; 2007, 37–42), Илић, Ђурић-Миловановић (2013, 73–89), Ajdačić (2017, 81–89), Ристић, Лазич Коњик (2018, 345–356).

⁵ Pogledati detaljnije odrednicu *etnolingvistika*, čiji je autor Irena Vanjkova, na internet portalu *Nový encyklopedický slovník češtiny*.

smislu aktivne su, na primer, Oljga Orgonjova i Alena Bohunjicka,⁶ a povremeno se objavljuju monografije poput *Cudzosť, jazyk, spoločnosť* (2015) ili radovi u zbornicima *Jazyk a jazykoveda v pohybe*⁷, *Philologica*⁸ i *Studia Academica Slovaca*⁹.

S druge strane, etnolingvistika predstavlja „kulturu u jeziku“, odnosno način na koji kroz semantičke strukture jezik izražava specifično kulturno i istorijsko iskustvo i vrednosti određene etničke zajednice, obrazujući pritom različite jezičke semantičke modele. U centru ovakvog pristupa nalaze se postavke ruske i poljske etnolingvističke škole. Takvom poimanju etnolingvistike, koje čini predmet našeg daljeg interesovanja, pripadaju pojedini radovi sledećih slovačkih autora: Zuzane Profantove, Dušana Ratice, Oljge Orgonjove, Katarine Ženjuhove, Katarine Dudove, Ljubomira Gabora, Svetlane Vašičkove, Ljubomire Vilšinske, Petra Ženjuha, kao i inostranih autora: Marine Valencove, Elene Uzenjove, Olge Belove, Marfe Tolstoj, Valerije Kolosove, Natalije Korine, Ine Šved, Viktorije Ljašuk i dr.¹⁰

U potrazi za primenom metoda moskovske ili lublinske etnolingvističke škole u radovima slovačkih istraživača, primećujemo da su se istraživanjem slovačke duhovne kulture bavili najpre inostrani lingvisti. Kako Žeňuchová (2018: 176) navodi, jedan od prvih radova u kojem se slovačkom i češkom jezičkom materijalu pristupilo iz ugla etnolingvistike jeste doktorska disertacija Н. И. Зайцеве под називом *Мифологическая лексика в чешском и словацком языках*, odbranjena 1978. godine. Potom su usledila terenska etnolingvistička istraživanja ruskih i beloruskih naučnika.¹¹ Ne čudi da su upravo ruski etnolingvisti u svoja istraživanja uključili slovačku jezičku, folklornu i etnografsku građu.¹² Pre svega, to je bilo neophodno pri izradi petotomnog enciklopedijskog dela *Славянские древности* (1995–2012), koje predstavlja tradicionalnu duhovnu kulturu svih slovenskih naroda, a za koje se, prema Žeňuchová

⁶ Pomenute autorke istraživale su u oblasti ksenolingvistike, a u koautorstvu sa J. Dolnjikom, A. Faragulovom i K. Pjatkovom, objavljena je monografija *Cudzosť, jazyk, spoločnosť* (2015), gde se primenjuju metodologije semiotike, sociolingvistike, etnolingvistike i analize diskursa. Ksenolingvistiku, uže ksenoslovakistiku, lingvističku disciplinu usmerenu na lingvistička istraživanja dvaju koncepata 'mi kao stranci' i 'tuđe u našem prostoru' predstavio je J. Dolnjik u radu *Lingvistická xenoslovakistika* (Dolník 2011: 25–33).

⁷ Detaljnije pogledati radove autora iz prvog dela zbornika *Jazyk a jazykoveda v pohybe* (Mislovičová 2008: 19–226) pod nazivom Sociolingvistika i etnolingvistika.

⁸ Pogledati rad Orgoňová, O. (2013). Socioštylistické a etnolingvistické aspekty generačného diskurzu. U M. Dobríkovej (ur.). *Philologica LXXI* (str. 53–64). Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.

⁹ Pogledati rad Orgoňová, O., Bohunická, A., Faragulová, A. (2014). Medzi črepinami trinástej komnaty rómskeho diskurzu (etnolingvisticko-xenologická interpretácia). U J. Pekarovičovej, M. Vojtech (ur.). *Studia Academica Slovaca 43* (str. 302–316). Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.

¹⁰ Zbog ograničenog obima u radu ne mogu biti navedeni bibliografski podaci autora.

¹¹ Etnolingvistkinje Marina Valencova, Elena Uzenjova, Marfa Tolstoj, Valerija Kolosova, Tatjana Volodzinova i Ina Šved u svojim radovima koriste slovački folklorni materijal sakupljen na sopstvenim terenskim istraživanjima (Žeňuchová 2017: 17).

¹² Na konferenciji *Slovenská etnolingvistika – pramene, výsledky a perspektívy* Marina Valencova govorila je o sadašnjim terenskim istraživanjima na teritoriji Slovačke. Rad bi trebalo da bude objavljen u časopisu *Slavica Slovaca* 2020. godine.

(2018: 176), pokazalo da pojedine segmente slovačke tradicionalne kulture nema u potpunosti zastupljene. Drugi razlog mogao bi biti taj što je Ruska akademija nauka od 2006. godine sprovedila sistematska etnolingvistička istraživanja u području karpatskog prostora,¹³ koje obuhvata i Slovačku, s akcentom na širi karpatsko-južnoslovenski i karpatsko-balkanski areal.¹⁴

Razvoju etnolingvistike u Slovačkoj prethodili su radovi folklorista i etnologa koji su pristupali proučavanju slovačke tradicionalne narodne duhovne i materijalne kulture. Na primer, u priložima Jozefa Holubija,¹⁵ Rudolfa Bednarika,¹⁶ Jana Olejnika,¹⁷ Jana Komorovskog,¹⁸ Emilije Horvatove,¹⁹ Milana Leščaka,²⁰ Rastislave Stolične,²¹ Jozefa Mareca,²² monografijama *Slovensko* (1975), *Slovenská vlastiveda II* (1943), *Horehronie* (1969, 1974, 1988), *Zamagurie* (1972), *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska I, II* (1995) ili časopisima *Slavica Slovaca*, *Ethnologia Slovaca et Slavica*, *Ethnologia Actualis Slovaca*, *Slovenský národopis*, *Jazykovedný časopis*, *Kultúra slova*, nalaze se informacije značajne za etnolingvističko tumačenje slovačke narodne kulture.²³

Pojedini radovi folkloristkinje Zuzane Profantove, posebno iz perioda druge polovine devedesetih godina prošloga veka, dok je etnolingvistika još bila u povoju u pojedinim centrima, kao, na primer, u Srbiji, interesantni su iz etnolingvističkog ugla. Recimo, u zbirci paremioloških studija *Little Fish are Sweet. Selected Writings on Proverbs* (1997) autorka je ukazala na predstave smrti u baladama i poslovicama, dok se u poljskom etnolingvističkom časopisu *Etnolingwistyka: problemy języka i kultury* bavila jezičkom predstavom smrti u Slovačkoj (Profantová 1998: 111–120). U srpskom

¹³ U poređenju s Polesjem, Ruskim Severom, zapadnim delom Bugarske, centralnim i severoistočnim delom Srbije, Kašubijom, „Karpatai su se više od pomenutih oblasti pokazali kao arena jezičke i kulturne mešavine i mesto u koje su prodirale raznovrsne i brojne inovacije.” (Толстой 1995: 17–18).

¹⁴ Više informacija o projektima Ruske akademije nauka s akcentom na etnolingvistička istraživanja u području karpatskog prostora potražiti u studiji Плотникова (2012: 97–103).

¹⁵ Holuby, J. L. (1958). *Národopisné práce*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.

¹⁶ Bednárík, R. (1954). *Ľudová liečba na Slovensku*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

¹⁷ Olejník, J. (1978). *Ľud pod Tatrami*. Martin.

¹⁸ Komorovský, J. (1976). *Tradičná svadba u Slovanov*. Bratislava: Univerzita Komenského.

¹⁹ Horvátova, E. (1970). O liečebných praktikách a poverách v Slovenskom Komloši. *Slovenský národopis*, 488–496; Horvátova, E. (1972). Mesiac v kozmogonických predstavách ľudu. *Slovenský národopis*, 601–609; Horvátova, E. (1974). Duchovná kultúra. *Horehronie II*, Bratislava, 241–371; Horvátova, E. (1974). Predstavy o prírode. Výročné a príležitostné zvyky. *Horehronie II*, 496–499.

²⁰ Leščák, M. (2005, 2006). *Pramene k tradičnej kultúre Slovenska. Pramene k obyčajovej tradícii a sviatkovaniu na Slovensku na konci 20. storočia 1, 2*. Bratislava.

²¹ Interesantna su i istraživanja Rastislave Stolične posvećena proučavanju kulinarske kulture Slovaka. Pogledati detaljnije, na primer, Stoličná, R. (2000). *Tradičná strava Slovenska. (Prírodné, historické, etnokulinárne, náboženské a sociálne aspekty)*. Bratislava: Veda и Stoličná, R. (2004). *Jedlo ako kľúč ku kultúre*. Martin: VMS.

²² Marec, J. (2011). *Tradičné liečiteľstvo a ľudová mágia na horných Kysuciach*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej.

²³ O izvorima za proučavanje slovačke narodne kulture v. studije Žeňuchová (2017: 11–18, 2018: 174–180).

etnolingvističkom časopisu *Кодови словенских култура*, koji je za vreme svog postojanja (1996–2008) bio usko povezan s ruskom etnolingvističkom školom, radove su objavili Zuzana Profantova i Dušan Ratica.²⁴ Profantova je u okviru projekta (ETNO)EUROJOS ukazala na važne koncepte slovačke narodne aksiologije: *ljubav, prijateljstvo, zdravlje, porodica, dostojanstvo, karakter, mudrost, ljudskost, iskrenost*, značajne za slovački jezik, kulturu i tradiciju (Niebrzegowska-Bartmińska 2013: 274–276),²⁵ dok su Natalija Korina²⁶ i Katarina Dudova²⁷ predstavile konceptualizaciju pojma *rad* u trećem tomu *Aksiološkog leksikona Slovena i njihovih suseda*, objavljenog u okviru projekta EUROJOS (Korina, Dudová 2016: 157–177). Metodologija poljske kognitivne etnolingvističke škole primenjena je u radu Oljge Orgonjove, koja je analizirala jezičku predstavu *majke* (Orgoňová 2011: 53–72).

Godine 2016. prevodom radova Nikite Tolstoja, Jana Bauerova je knjigom *Magie slova a textu. Moskevská etnolingvistická škola* približila češkim i slovačkim istraživačima rad moskovske etnolingvističke škole, a ruska etnolingvistkinja Marina Valencova objavila je značajnu monografiju o narodnom kalendaru Slovaka i Čeha pod nazivom *Народный календарь чехов и словаков. Этнолингвистический аспект*. Iste godine u Bratislavi održana je međunarodna konferencija *Jazyk a kultúra v slovanských súvislostiach* na kojoj su slovački istraživači imali priliku da predstave svoje rezultate iz oblasti etnolingvistike, koji su godinu dana kasnije objavljeni u zborniku *Jazyk a kultúra v slovanských súvislostiach. Zo slovanskej etnolingvistiky* (2017).²⁸

Polaznom tačkom razvoja etnolingvistike u Slovačkoj može se smatrati 2017. godina, s obzirom na to da na Slavističkom institutu Jana Stanislava Slovačke akademije nauka u Bratislavi počinje realizacija projekta *Stav a perspektívy*

²⁴ V. rad Profantova, Z. (2004). Мит о смрти у Словачкој (предзнаци, предосећања, снови, слике). *Кодови словенских култура* 9. *Смрт*. Београд: Cliо, 140–153. V. i radove Ratica, D. (2002). Статус и улога детета у традиционалној словачкој сеоској породици са становишта етнологије. *Кодови словенских култура* 7. *Деца*. Београд: Cliо, 140–146 i Ratica, D. (2004). Смрт у традиционалним словачким представама, обичајима и обредима. *Кодови словенских култура* 9. *Смрт*. Београд: Cliо, 129–139.

²⁵ U okviru istog projekta Dejan Ajdačić predstavio je koncepte srpske narodne aksiologije: *plodnost, zdravlje, dostojanstvo, marljivost, čistoća, gostoprinstvo, ljubav prema slobodi, hrabrost, pobožnost i odgovornost*.

²⁶ Na međunarodnoj konferenciji *Slovenska etnolingvistika: metodi, rezultati, perespektive*, održanoj 2015. godine u Beču, slovački predstavnik bila je Natalija Korina, dok su srpsku stranu predstavili: Dejan Ajdačić, Rajna Dragičević, Marija Stefanović i Biljana Sikimić.

²⁷ Na konferenciji *Slovenská etnolingvistika – pramene, výsledky a perspektívy* Katarina Dudova govorila je o učešću slovačkih etnolingvista u okviru međunarodnih istraživanja. Rad bi trebalo da bude objavljen u časopisu *Slavica Slovaca* 2020. godine.

²⁸ U zborniku *Jazyk a kultúra v slovanských súvislostiach. Zo slovanskej etnolingvistiky* (2017) svoja istraživanja predstavili su ruski, bugarski, ukrajinski, beloruski i poljski istraživači, dok su na slovačkom jeziku zastupljeni radovi autora: Katarine Ženjuhove, Marije Koškove, Ljubomira Gabora, Jana Dorulje, Petra Ženjuha, Martina Goleme, Martine Bocanove, Svetlane Vašičkove, Jaromira Krška, Katarine Dudove i Alene Zaborske.

etnolingvističkog výskumu na Slovensku, na čelu s Katarinom Ženjuhom²⁹, čime je započeta sistematizacija etnografskih, folklornih i lingvističkih izvora potrebnih za istraživanje slike duhovne kulture Slovačka. Rezultate kolektivnog rada autora okupljenih na tom projektu predstavljaju pomenuti zbornik *Jazyk a kultúra v slovanských súvislostiach. Zo slovanskej etnolingvistiky* (2017) i konferencija *Synchrónno-diachrónne aspekty vývinu jazyka a kultúry v slovensko-slovanských súvislostiach na Slovensku*, održana novembra 2019. godine u Bratislavi, s tematskim blokom posvećenim etnolingvistici – *Slovenská etnolingvistika – pramene, výsledky a perspektívy*.³⁰

Jedan od ciljeva projekta predstavlja uspostavljanje međunarodne saradnje s ostalim etnolingvističkim centrima, te se na pomenuti projekat nastavlja trilateralna saradnja Slovačke, Bugarske i Rusije u okviru projekta *Hodnoty slovanského sveta: Lingvistička a etnokultúrna dynamika*.³¹ Tim slovačkih istraživača: Ljubomir Gabor, Svetlana Vašičkova, Ljubomira Vilšinska, Katarina Ženjuhova i Petar Ženjuh, posvetio se istraživanju ćirilčkih rukopisnih izvora, kao i istraživanju vrednosnih aksioma u književnim i folklornim tekstovima iz etnolingvističkog ugla, oslanjajući se na moskovsku i sofijsku etnolingvističku tradiciju. Rezultati dosadašnjih istraživanja objavljeni su u zborniku *Axiologický výskum slovanských jazykov* (2019).³²

3. Slovačka frazeologija i etnolingvistika

Poslednjih godina u proučavanju slovačke frazeologije primetan je etnolingvistički pristup, i to, pre svega u radu Marije Dobrikove.³³ Naime, već u radovima „Voda – prameň života alebo Hydronymum ako komponent frazém“ (2007) i „Konceptuálna analýza frazém s významom bohatstvo : chudoba“ (2010) mogao se nazreti dalji smer naučnog delovanja autorke, nakon čega su usledile studije: „Etnokulturny status ľudovych aerofonov v bulharskej a slovenskej frazeologiji“ (2014), „Reflexia hudobnej konceptosféry vo frazeológiji“ (2016), „Takovy strom ctyti mame,

²⁹ Na Međunarodnom kongresu slavista u Beogradu 2018. godine u okviru zasedanja Komisije za etnolingvistiku Slovačku je predstavljala Katarina Ženjuhova.

³⁰ O razvoju, perspektivama i daljim zadacima etnolingvističkih istraživanja u Slovačkoj u okviru konferencijskog bloka *Slovenská etnolingvistika – pramene, výsledky a perspektívy* govorila je Katarina Ženjuhova. Referat bi trebalo da bude objavljen u slovačkom časopisu *Slavica Slovaca* 2020. godine.

³¹ Za više informacija v. internet stranicu projekta: <https://www.slavicvalues.com> i stranicu Slavističkog instituta Jana Stanislava Slovačke akademije nauka u Bratislavi: http://www.slavu.sav.sk/granty/era_net_RUS_plus.php

³² U zborniku *Axiologický výskum slovanských jazykov* (2019) na slovačkom jeziku su predstavili svoja istraživanja: Petar Ženjuh i Svetlana Šašerina, Marina Valencova i Katarina Ženjuhova, Ljubomira Vilšinska, Ljubomir Gabor.

³³ Profesorka Marija Dobrikova član je slovačke frazeološke komisije pri Međunarodnom komitetu slavista.

w gehož stjnu spočjwame" (2017), „Jazykový obraz bohatstva a chudoby vo svetle slovenskej frazeológie" (2017), su usmerene na etnolingvističke teme.

Marija Dobrikova rukovodila je projektom *Metaforické vokálno-inštrumentálne prvky v slovenčine a slovanských jazykoch* (2014–2016), koji je rezultirao zbornikom *Hudobné motívy vo frazeológii* (2014), i koji predstavlja važan doprinos za slovačka etnofrazeološka³⁴ istraživanja, time i etnolingvistička, s obzirom na to da donosi jedan novi pogled na analizu frazeoloških jedinica iz asocijativne sfere muzike. Kako Dobriková (2015: 5) navodi, tim angažovan na projektu „u njemu vidi ne samo izazov, nego i jedinstvenu priliku da se popuni jedna od praznina u oblasti istraživanja (etno)frazeologije u širem slovenskom kontekstu, posebno u smislu izdvajanja specifičnih nacionalnih elemenata u frazemama s vokalnim, instrumentalnim i plesnim izrazima, a na osnovu interpretacije univerzalne (slovenske) jezičke slike sveta".³⁵

Materijal koji je, prema Толстой (1995: 65–66), ostao delimično neobuhvaćen lingvističkim istraživanjima, nesakupljen i nesistematizovan – usmeni klišeji, idiomi i formule koji izražavaju mitološke predstave i verovanja ili su deo obreda ili kalendarskog rituala (porodičnog, narodnog) ili sakralne narodne frazeologije, predstavlja smer kretanja pojedinih istraživanja tima lingvista okupljenih oko projekta *Percepcia nadprirodzena v jazykoch a kultúrach Slovanov s akcentom na západoslovanský a južnoslovanský areál* (2018–2020), na čelu s Marijom Dobrikovom³⁶. Na frazeološkoj konferenciji *Slavofraz 2019. Percepcia nadprirodzena vo frazeológii* (2019) kolektiv angažovan na projektu predstavio se sledećim referatima: Marija Dobrikova „Zmok – poverové predstavy a ich percepcia v slovenskej frazeológii", Miroslav Dudok „Variabilita frazém s personálnym komponentom nadprirodzena", Kristina Dorđević „Српске и словачке фраземе с називом халуциногених биљака мотивисане магијским ритуалима", Svetlana Kmesova „Staroslovanské mytologické bytosti v slovenskej a slovinskej frazeológii", Saša Vojtech Poklač „Eshatološki prostori kot sestavina slovenskih in slovaških frazemov", Željko

³⁴ O povezanosti etnolingvistike i frazeologije govorio je Nikita Tolstoj u studijama: „Етнолингвистички аспекти словенске фразеологије" i „О реконструкцији прасловенске фразеологије" (Толстой 1995: 63–73; 75–100), a u novije vreme Dejan Ajdačić (Ајдачић 2016: 32–43, 2017: 185–199). Po rečima Ježija Bartminjskog (Бартмињски 2011: 14), „unutrašnja forma" naziva *etnolingvistika* dopušta, čak preferira, subjektivnu interpretaciju člana *etno-*. Na taj način može se govoriti o *etnofrazeologiji* 'nauci koja na osnovu frazeoloških jedinica rekonstruiše jezičku sliku sveta'.

³⁵ Više o radovima u zborniku v. Ђорђевић (2015: 282–285), up. i Ђорђевић (2018: 83–84).

³⁶ Više informacija o projektima Marije Dobrikove bilo je moguće čuti na konferenciji *Slovenská etnolingvistika – pramene, výsledky a perspektívy* (2019), gde je autorka izložila referat pod nazivom „Dva slovenské projekty na pomezí etnolingvistiky a etnofrazeologie", koji bi trebalo da bude objavljen u slovačkom časopisu *Slavica Slovaca* 2020. godine.

Predojević „O odabranim frazemima s glagolskom komponentom tipa *tući/mlatiti* mogućeg mitskog postojanja“.

Pored pomenutih referata do sada su se članovi tima, u okviru projekta, bavili demonološkom tematikom,³⁷ jezičkom predstavom *smrti*,³⁸ *doma*,³⁹ *jabuke*,⁴⁰ ali i percepcijom natprirodnog u proučavanju poljskog jezika kao stranog.⁴¹ Kako se pod rekonstrukcijom jezičkog materijala ne podrazumeva samo uspostavljanje izvornog praoblika nego i svako približavanje istom (Толстой 1995: 28), mišljenja smo da će sistematski rad na ovom projektu doprineti dubljim istraživanjima duhovne kulture Slovaka, čime će određeni segmenti tradicionalne slovačke kulture biti pristupačniji i slovenskim naučnicima za dalja istraživanja.

4. Zaključak

Govoreći o samim počecima etnolingvistike u Slovačkoj, možemo zaključiti da pre nego što su sami slovački istraživači počeli da se bave ovom lingvističkom disciplinom, delovali su predstavnici ruske etnolingvističke škole, i to, najpre u okviru terenskih istraživanja u području karpatskog prostora, koje zahvata i Slovačku. Iako razvoju etnolingvistike u Slovačkoj prethodi nekoliko radova slovačkih autora: Zuzane Profantove, Dušana Ratice, Katarine Dudove i Oljge Orgonjove, nesumnjivo povezanih s ruskom ili poljskom etnolingvistikom, godina 2017. može se posmatrati kao polazna tačka razvoja slovačkog etnolingvističkog centra. Poslednjih godina razvija se saradnja između slovačkih, ruskih i bugarskih istraživača koja je rezultirala konferencijama i zbornicima o kojima je u radu bilo više reči. Kao posebnu fazu u razvoju etnolingvističkih, uže etnofrazeoloških, istraživanja vidimo sistematski rad autora okupljenih oko projekata na čelu s Marijom Dobrikovom, na čije delovanje smo dodatno uputili.

Dalji razvoj etnolingvistike u Slovačkoj neophodan je, s obzirom na značaj koje karpatsko područje zauzima među slovenskim arhaičnim oblastima, i moguć,

³⁷ Radove demonološke tematike objavile su Magdalena Zakrzewska-Verdugo i Zuzana Obertova „Striga strzydze nierówna? Słowiańska demonologia w zbiorze opowiadań Ostatnie życzenie A. Sapkowskiego oraz jego przekładzie na język słowacki“ (2018) i Svetlana Kmecova „Reflexia nadprirodzených schopností žien vo frazeológii: slovensko-slovinský porovnávací aspect“ (2019).

³⁸ Svetlana Kmecova i Saša Vojteh Poklač objavile su rad „Ona s koso. Nekateri vidiki dožemanja smrti in njihova prisotnost v slovenski i slovaški frazeologiji“ (2018).

³⁹ Svetlana Kmecova je istraživala jezičku predstavu *doma* u slovačkom i slovenačkom jeziku „Domov sú ruky, na ktorých smieš plakať... Obraz domu a domova v slovenskom a slovinskom jazyku“ (2020).

⁴⁰ Kristina Đorđević se bavila jezičkom predstavom *jabuke* u Srba i Slovaka u radu „Jabuka u frazeološkoj slici sveta (na srpskom i slovačkom materijalu)“ (2020).

⁴¹ Magdalena Zakrzewska-Verdugo bavila se percepcijom natprirodnog u proučavanju poljskog jezika kao stranog u radu „Sfera nadprzyrodzona w nauczaniu języka polskiego jako obcego na poziomie średnio zaawansowanym“ (2020).

angažovanjem većeg broja istraživača s ciljem formiranja slovačkog etnolingvističkog centra. U tom pogledu valjalo bi osnovati časopis koji je u potpunosti posvećen ovoj naučnoj disciplini, s obzirom na to da takav trenutno ne postoji. Takođe, etnolingvistički pristup mogao bi se primenjivati pri izradi master radova i doktorskih disertacija⁴², i uvesti kao predmet na fakultete. Izvorima za slovačka, time i slovenska, etnolingvistička istraživanja, o kojima u ovom radu nije bilo mnogo reči, takođe, trebalo bi posvetiti više pažnje. Pohvalan je poduhvat slovačkih etnologa na izradi elektronske enciklopedije,⁴³ s obzirom na to da raspolaže pouzdanim informacijama i upućuje na korišćene izvore pri izradi odrednice. Poželjno bi bilo napraviti bibliografiju inostranih i domaćih autora, koji su slovačku građu istraživali iz ugla etnolingvistike, čime bi se napravio detaljan i sistematičan pregled dosadašnjih proučavanja etnolingvističkog usmerenja.

⁴² Etnolingvistički elementi delimično su zastupljeni u doktorskoj disertaciji Miline Svitkove pod nazivom *Hudobné nástroje ako komponenty slovenských a chorvátskych frazém*, čiji je mentor bila profesorka Marija Dobrikova, odbranjenoj na Filozofskom fakultetu Univerziteta Komenski u Bratislavi 2015. godine. Doktorsku disertaciju s temom *Etnolingvistická analýza frazém s rastlinným komponentom (na srbskom a slovenskom materiáli)* piše Kristina Đorđević, pod mentorstvom profesorke Marije Dobrikove.

⁴³ Projekat *Elektronska enciklopedija* zasnovan je na iskustvu i znanju istraživača s Instituta za etnologiju Slovačke akademije nauka, stečenih tokom izrade sledećih kapitalnih dela: *Etnografický atlas Slovenska* (1990) i *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska I, II* (1995). Više informacija v. na <https://www.ludovakultura.sk/>.

Literatura

- Ајдацић, Д. (2016). Словенска етнолингвистика и фразеологија. *Славистика*, XX, 32–43.
- Ајдацић, Д. (2017). *СловоСлавија: Етнолингвистика и поредбена фразеологија*. Београд: Алма.
- Бартмињски, Ј. (2011). *Језик – слика – свет: етнолингвистичке студије*. Београд: SlovoSlavia.
- Валенцова, М. (2016). *Народный календарь чехов и словаков. Этнолингвистический аспект*. Москва: Индрик.
- Ђорђевић, К. (2015). *Hudobné motívy vo frazeológii – Frazeologické štúdie VI*, editorka Mária Dobríková, Katedra slovanských filológií Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, 2014, 374 стр. *Зборник Матице српске за славистику* 87, 282–285.
- Ђорђевић, К. (2018). Етнолингвистичка проучавања у Србији и Словачкој. У *Vojtechová Poklač (ur.), Philologica LXXVII (str. 79–86)*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- Илић, М., Ђурић Миловановић, А. (2013). Ко ме треба антрополошка лингвистика у Србији данас? Пример креирања Дигиталног звучног архива Балканолошког института САНУ. *Етнолошко-антрополошке свеске* 21, (н.с.) 10, 73–89.
- Плотникова, А. (2012). Словацка народна традиција в етнолингвистическом аспекте (карпато-балканские исследования). *Slavica Slovaca* 47 (2), 97–103.
- Ристић, С., Лазић Коњик, И. (2018). Развојне тенденције етнолингвистике у савременој српској лингвистици. У Р. Драгићевић, В. Брборић (ur.): *Српска славистика : колективна монографија. (радови српске делегације на XVI међународном конгресу слависта)*. Том 1. *Језик* (str. 345–356), Београд: Савез славистичких сруштава Србије.
- Седакова, И. А., Жењух, Р., Китанова, М. (ur.). (2019). *Axiologický výskum slovanských*

jazykov. Bratislava – Moskva: VEDA vydavateľstvo SAV.

Сикимић, Б. (2005). Изазов теренског рада – етнолингвистика или антрополошка лингвистика? *Зборник радова Етнографског института САНУ* 21, 235–245.

Сикимић, Б. (2007). Етнолингвистика у Србији: од реконструкције културе до теренских истраживања. *Свет речи* 23–24, 37–42.

Толстая, С. М. (1993). Етнолингвистика в Люблине. *Славяноведение* III, 47–59.

Толстој, Н. И. (1995). *Језик словенске културе*. Ниш: Просвета.

Bartmiński, J. (1992). Nikita Iljicz Tolstoj i program etnolingwistyki historycznej. *Etnolingwistyka* 5, 7–13.

Bauerová, J. (2016). *Magie slova a textu. Moskevská etnolingvistická škola*. Univerzita Karlova v Praze.

Dobriková, M. (ur.) (2014). *Hudobné motívy vo frazeológii. Frazeologické štúdie VI*. Bratislava: Univerzita Komenského.

Dobriková, M. (2015). Nove mogućnosti za (etno)frazeološka istraživanja iz perspective slovačkog frazeološko-muzikološkog projekta. *Лингвистичке актуелности*, 27, 1–8.

Dolník, J. (2011). Lingvistická xenoslovakistika. U Ľ. Žigová, M. Vojtech. *Slovenčina (nielen) ako cudzí jazyk v súvislostiach* (25–33), Bratislava: Univerzita Komenského.

Ilić, M. (2002). Etnolingvistika u Srbiji. *Зборник Матице српске за славистику* 62, 211–234.

Korina, N., Dudová, K. (2016). Práca – konceptualizácia pojmu v povedomí Slovákov. U J.

Bartmiński, M. Brzozowska, S. Niebrzegowska-Bartmińska (ur.). *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów. Praca* (3. tom str. 157–177). Lublin: UMCS.

Králik, Ľ. (2012). Етнолингвистика. Ономастика. Этимология. Материалы международной научной конференции (Екатеринбург, 8-12 сентября 2009). Ред. Е. Л. Березович. Екатеринбург : Издательство Уральского университета 2009. 320 s. *Slavica Slovaca*. 47 (1), 90–92.

Niebrzegowska-Bartmińska, S. (2013). Projekt badawczy (ETNO)EUROJOS a program

etnolingwistyki kognitywnej. *Etnolingwistyka: problemy języka i kultury* 25, 274–275.

Orgoňová, O. (2011). Lexika ako obraz kultúry etnika. U Ľ. Žigová, M. Vojtech (ur.),
Slovenčina

(nielen) ako cudzí jazyk v súvislostiach (str. 53–72). Bratislava: Univerzita
Komenského Bratislava.

Orgoňová, O., Bohunická, A. (2011). *Lexikológia slovenčiny. Učebné texty a cvičenia*.
Bratislava:

Univerzita Komenského.

Profantová, Z. (1997). *Little Fish are Sweet. Selected Writings on Proverbs*. Bratislava:
Ústav

etnológie SAV.

Profantová, Z. (1998). Językowy obraz śmierci na Slowacji. *Etnolingwistyka: problemy
języka*

i kultury 9/10, 111–120.

Vaňková, I. (2010). Úvodem na cestě ke kognitivní (etno)lingvistice. *Slovo a
slovesnost*, 71 (4),

245–249.

Vrhel, F. (1981). *Základy etnolingvistiky*. Praha: SPN.

Žeňuchová, K. (2017). Stav a perspektívy etnolingvistického výskumu na Slovensku.
U K.

Žeňuchová, M. Китанова, P. Žeňuch (ur.), *Jazyk a kultúra v slovanských súvislostiach*.
Zo slovanskej etnolingvistiky (str. 11–18). Bratislava – Sofia: VEDA
vydavateľstvo SAV.

Žeňuchová, K., Китанова, M., Žeňuch, P. (ur.) (2017). *Jazyk a kultúra v slovanských
súvislostiach. Zo slovanskej etnolingvistiky*. Bratislava – Sofia: VEDA vydavateľstvo
SAV.

Žeňuchová, K. (2018). Vybrané aspekty rozvoja slovenskej etnolingvistiky na pozadí
rusko-

bulharsko-slovenskej spolupráce, *Slavica Slovaca*, 53 (2), 174–180.

Summary

DEVELOPMENT OF ETHNOLINGUISTICS IN SLOVAKIA

From the very beginnings of ethnolinguistics in Slovakia, we can conclude that before the Slovak researchers themselves began to deal with this linguistic discipline, representatives of the Russian ethnolinguistic school acted, first of all within the field research in the Carpathian region, which includes Slovakia. Taking 2017 as the starting point for the development of the Slovak Ethnolinguistic Center, we wanted to give a timeline to indicate that this scientific discipline is still in its growth in Slovakia, although its development is preceded by several works by Slovak authors: Zuzana Profantová, Dušan Ratica, Katarina Dudová and Oľga Orgoňová, undoubtedly associated with Russian or Polish ethnolinguistics. In recent years, cooperation between Slovak, Russian and Bulgarian researchers has developed which have been discussed in more detail. As a special phase in the development of ethnolinguistic, narrower ethnophraseological studies, we see the systematic work of authors gathered around projects led by Mária Dobríková, to which we have referred.

Further development of ethnolinguistics in Slovakia is necessary, given the importance that the Carpathian region occupies among the Slavic archaic areas, and possible, by engaging a larger number of researchers with the aim of forming a Slovak ethnolinguistic center. In this regard, it would be worthwhile to establish a journal that is fully dedicated to this scientific discipline. Also, the ethnolinguistic approach could be applied in the preparation of master's theses and doctoral dissertations, and introduced as a subject in colleges.

Key words: ethnolinguistics, Slovak ethnolinguistics research, Slovak phraseology, ethnophraseology.